

Ocene in poročila

NOVA SLOVENSKA SLOVNICA

Slovenska slovnica za srednje šole. Sestavila dr. Anton Kacin in Martin Jevnikar. 2. predelana izdaja. Trst 1955.

V Predgovoru pravita pisca, da sta knjigo močno predelala in v vseh delih izpopolnila. Dodala sta več zgledov in vaj za utrditev posamezne snovi, pri vsem pa se posebej ozirala na tamkajšnje razmere in sproti opozarjala na napake, ki so značilne za tržaške in sploh primorske Slovence. To je popolnoma v redu, saj knjiga ni namenjena samo srednjim šolam, marveč vsakemu Slovencu, ki se zanima za svoj materin jezik.

V Uvodu daje slovnica najprej pregled indoevropskih jezikov, da s tem postavi slovenščino v pravilni okvir in pokaže njene sorodstvene vezi, tudi z dobro izbranimi zgledi. Sledi kratek paragraf o praslovanščini, nato pa skoraj popolnoma novo (proti 1. izdaji) poglavje o stari cerkveni slovanščini. Razpravlja na kratko o glagolici in cirilici, podaja do črke i preglednico glagolskih in cirilskih črk z njih glasovno in številčno vrednostjo, nato pregled najvažnejših glagolskih spomenikov s primerom glagolskega teksta iz Zografskega evangelija; od cirilskih spomenikov navaja samo najstarejša in najvažnejša, namreč Savino knjigo in Supraselski zbornik; na koncu poglavja je še primer cirilskega teksta iz Supraselskega zbornika. Ni pa čisto točna trditev, da je Konstantin (Ciril) za slovanske glasove, ki jih grščina ni poznala, vzel hebrejske znake. Razširjeno je tudi poglavje o slovenskem jeziku, ki v najbolj skopih obrisih nakazuje zgodovinski razvoj slovenščine, tudi pismenega jezika. Poglavlje o slovenskih narečjih je ostalo skoraj nespremenjeno. Zemljevid slovenskih narečnih skupin je dober in dosti pregleden. Moti me pa v tem poglavju, da se znak *ê* rabi v istem stavku za široki *e* (pravopisni znak) in za stari *jat* (znak *ě* v prvi izdaji je bil boljši). Tudi ne ustreza narečnim dejstvom izraz »Primorsko narečje...« za vse različne govore od Rezije preko Beneške Slovenije, Goriških Brd, Krasa do Istre. Izraz »štajersko narečje« je preširok, ker spadajo k Štajerski tudi Haloze in Slovenske gorice, ki pa njih narečja šteje slovnica k panonski narečni skupini. — Poglavlje o slovenskih črkopisih je izpopolnjeno in nudi učencu kar zadosten pregled. Uvod se zaključuje s kratkim pogledom na današnjo slovensko abecedo.

Glasoslovje govori najprej o govorilnih organih. Njih opis je kar dober in slike (prerez govorilnih organov, lega glasilk pri mirnem dihanju, lega glasilk pri zvenu) so pregledne in jasne. Nato pisca po vrsti obravnava samoglasnike, soglasnike, pisavo in izgovor nekaterih soglasnikov, zloge in besede, poudarek, govorne celote, enakozvočnice, pravorečje, glasovne spremembe in pravopis. V § 10 je formulacija »Ozki so lahko vsi dolgi samoglasniki; zaznamujemo jih z ostrivcem ' : á, é, í, ó, ú; n. pr. máti, délo, šilo, gospód, múha« netočna. V knjižnem jeziku govorimo samo o ozkem in širokem *e* in *o*, v dialektologiji še *o* i in *u*, *o* a pa sploh *ne*. — Prav tam je tudi napačna formulacija: »Široki so lahko:... b) vsi kratki (pač samoglasniki); zaznamujemo jih s krativcem ' : à, è, ì, ò, ù; n. pr. ràk, mèč, dž, nič, odmòr, krùh.«

Tudi pri kratkih vokalih gre samo za široka e in o kakor pri dolgih, kjer pravilo pod a) drži. Kratko poudarjeni à je vedno sprednji vokal, privzdignjen že proti e, zato je večkrat vanj tudi prešel; ə je srednjejezični vokal, pa naj bo poudarjen ali ne, pri i in u v knjižnem jeziku ne pri dolgih ne pri kratkih ne ločimo široke in ozke kvalitete. V samoglasniškem trikotniku je ə prenizko postavljen, na tem mestu imamo reducirani vokal a-jevske baze, to pa knjižni ə ni. Iz preglednice dolgo poudarjenih, kratko poudarjenih in nepoudarjenih samoglasnikov (na koncu § 10) bi sledilo, da ima slovenščina nepoudarjene vokale samo v posttonični legi. Pa morejo biti vsi navedeni vokali tudi v predtonični legi. Te nepravilne trditve § 10 tudi niso v skladu z izvajanjem v § 11—16, kjer so opisi posameznih samoglasnikov v glavnem pravilni.

V § 17 bo v bodoče treba v točki 2 a) ločiti dvoustnični (bilabialni) pripornik w (gorenjsko woda, woŭ iz vol) od soglasniškega (konzonantičnega) ŋ (delaŋ za pisano delal, paŋ za pisano pav, Paŋle za pisano Pavle itd.). Isto bo treba popraviti tudi v pravilu za točko 5 in v pregledu soglasnikov, dalje v § 19, 20. Vendar pa nejasnosti o teh v-jih nista zakrivila sestavljalca te slovnice, ki sta pravila v glavnem posnemala po naših slovnica, zlasti po Slovenski slovnici 1947.

V § 24, t. 6 se v pravilu o naslonkah pravi: »Naslonijo se na prejšnje besede.« Tukaj je pravilo napak spremenjeno. V Slovnici 1947, § 11 stoji pravilno: »Enozložni zaimki, pomožni glagoli, prislovi, predlogi in vezniki v stavku pogosto nimajo svojega poudarka, marveč so naslonjeni na sosednje besede...« Če bi si bila sestavljalca dobro analizirala svoje primere, bi videla, da je v njih vse polno proklitik, ne samo enklitik. Slovenski izraz naslonke je dober, ker se lahko taka beseda nasloni na prednjo ali sledečo besedo. Za spreminjanje pravil je treba imeti tehtnih razlogov! To velja še večkrat za to slovnico!

§ 27 »Zveneči soglasniki na koncu besede« ne v razlagi ne v pravilu ni dober. Posnet je sicer po SP 1950, § 81, 5. odst., a tudi v tej formulaciji ne drži za večino slovenskih govorov in ga zato tudi ne kaže predpisovati za knjižno izreko. Če izgublajo zven, postajajo pač nezveneči ali pa so že postali. Če imajo pesniki pravico rimati zveneče (v pisavi) soglasnike na koncu besede z nezvenečimi, n. pr.: mraz — nas, okrog — jok, potem naj imajo to pravico tudi navadni zemljani, saj tako oboji enako čutijo ali slišijo, da med izgovorom -z v mraz in -s v nas ni bistvene razlike. V knjižnem jeziku pa ga tako vsakdo izgovarja po svojem narečju. Pravila o izreki slovenskega knjižnega, še bolj pa tako imenovanega pogovornega jezika so sploh zelo kočljiva zadeva.

Govoriti o prvi in drugi psl. palatalizaciji (§ 38 t. 8) se mi zdi preveč za gimnazijo. Pojav je treba za srednjo šolo pojasniti preprosteje, tako, kakor je to v Slovnici 1947.

Pravopisna pravila sta pisca prikrojila po SP 1950. Pri pisavi tujih lastnih imen (§ 41, t. 3 g) bo skoraj treba pridevnik od Nantes pisati nanteški (ne nanteski, v izgovoru nantski), ker je pridevnik začel prehajati že med ljudstvo: nanteško korenje ali nanteški korenček. Tudi v nekaterih drugih primerih bo treba revidirati pisavo in izgovorjavo (ne: izgovorjavo, kakor pišeta slovničarja v § 5!).

V § 43 (o razzlogovanju) je v t. II, 2č) primer mor - je napačen; -je tukaj ni soglasniško obrazilo, ki naj se loči od osnove, marveč je nastal iz razcepitve psl. palatalnega r v r + j, kakor gospodařa v gospodar + ja.

Sledi Nauk o besedah, ki je v tej slovnici napak postavljen pod Glasoslovje. Poglavlje je deloma posneto po Slovnici 1947, deloma po Bajčevem Besedotvorju, deloma pa po Breznikovi Slovnici. V § 62 (Soznačnice ali sinonimi) so za lokalne razmere zelo dobra opozorila na napačne slovenske soznačnice za italijanske glagole. V § 63 me moti vsa 2. točka »P o p a č e n k e«. V narečjih je polno mladih izposojenk iz nemščine (na Primorskem iz italijanščine) v popačeni obliki: britof, gvant, fajhten, frušteek, švoh, štof, žajfa, žakelj, betula, porton, šufita, čine itd.« Prvič ne gre imenovati teh besed p o p a č e n k e, ker niso popačene niti v prvotnih jezikih niti v slovenščini, marveč gre za čisto navadne ljudske izposojenke. Drugič ni res, da gre za m l a d e izposojenke; nekatere od njih (n. pr. britof, gvant, žakelj) nosijo sledove častitljive starosti in morajo biti v slovenskem ljudskem govoru v rabi že precej stotletij. Tudi pravilo »Mlajše tujke, ki nimajo slovenske oblike, ampak popačeno tujo, imenujemo popačenke« je povrh še toliko nejasno, da ne veš, kdo je te tujke popačil, ali že Nemci ozir. Italijani ali šele Slovenci. V resnici pa gre za izposojenke iz tujih narečij v slovenska. Pri takih izposojenkah gre vedno za domačo substitucijo tujih glasov. Substitucija pa je odvisna od tujega fonema in domačih artikulacijskih možnosti, je torej fiziološko pogojena.

O b l i k o s l o v j e obravnava po vrsti najprej pregibne, nato nepregibne besedne vrste. Samostalniki se obravnavajo po pomenu, dalje po spolu, številu, nato pa zapovrstjo vse štiri sklanjatve. Na koncu je še kratek paragraf o rabi samostalnika. V § 70 je treba popraviti »genetiv« po Pravopisu v g e n i t i v. V § 71 je bilo čisto na mestu, da sta sestavljavca opozorila na razlike slovenske deklinacije od italijanske, francoske, angleške itd. V § 81 se mora v preglednici instr. pl. pravilno glasiti z b e z g - í, ne z b e z g l. — Za samostalnikom je na vrsti pridevnik s splošnimi pravili o obliki, sklanjatvi, stopnjevanju in rabi. — Slede zaimki. V § 108 sta svojilna zaimka mój, -a, -e, tvój, -a, -e akcentuirana z akutom na ó v maskulinu. Ker sta za femininum in nevtrum dodani le obrazili -a -e, bo vsakdo mislil, da je osnova zanju mój, tvój in da se femininum glasi mója, tvója, nevtrum móje, tvóje. To pa ni res; prav je namreč le mója, tvója, móje, tvóje. V § 109 je pravilno svój, svója, svóje. V § 121, t. 5 bi sestavljavca lahko dodala, da je čigar svoj. ozir. zaimek zá moške osebe (gl. SP 1950, str. 129!). V § 123, t. 1 bi malokaj moral biti postavljen pod malokdo, marsikaj pa pod marsikdo. V sklanjatveni preglednici za ned. zaim. ves, vsa, vse (§ 124, c) sta pisca za gen. sg. mask. in nevtr. po nepotrebnem izpustila akcentsko dvojnico v s e g à, ki je dovoljena tudi še po SP 1950, ker je v centralnih govorih živa. Kako nespametno je za vsako ceno spreminjati zglede, naj pokaže tale primer: V Slovnici 1947 je pri ločilnih števnih (§ 135) tale stavek: Postregel nam je z dvojim mesom in četverim vinom. Sestavljalca te slovnice sta spremenila primer takole: M a s t i l i s m o s e z d v o j i m k r u h o m, t r o j i m m e s o m i n p e t e r i m v i n o m. Da se človek z mesom masti, je razumljivo, a kako tudi s kruhom in z vinom, ne. — Pri glagolu se najprej obravnava glagolski vid, nato prehajanje glagolskega dejanja, glagolske oblike na splošno, pomožni glagol

biti, spregatev, glagolske vrste, raba časov, nakloni, načini in nedoločene glagolske oblike. Pri menjavanju glagolskega vida (§ 148) bo treba še dodati, da so nekateri glagoli v sedanjem času imperfektivni (pišem pismo, kósim, vidim, čujem), v preteklem času pa postanejo perfektivni, zlasti če imajo pri sebi objekt (pisal sem mu pismo, ali si že kósil? videl sem ga, čul sem praviti). Pri glagolih VI. vrste (§ 186) bo treba povsod dovoliti akcentsko dubletno (vérovati — verováti, dédovati — dedováti, péstovati — pestováti, svétovati — svetováti, pridigovati — pridigováti, škódovati — škodováti itd.), ker pri nekaterih primerih dela v knjižnem izgovoru korensko naglaševanje vtis, da je danes že prisiljeno. V § 195 je zelo na mestu preglednica, kako si odgovarjajo slovenski in italijanski časi. Glagolske oblike so včasih akcentuirane, škoda, da niso, predvsem v glagolskih vrstah, dosledno.

Prislov je močno okrajšan v primeri s Slovnico 1947, deloma upravičeno, deloma ne. Med neslovenskimi predlogi bi bilo dobro omeniti zelo pogosto rabljeni napram namesto slovenskega proti, do ipd. Vezniki so v § 235 le naštet, njih funkcija se obravnava v stayku. Medmete in njih funkcijo bo v slovnicaх treba podrobneje obdelati. Sedaj so vse preveč zanemarjeni. — V § 237 so združeni pregledi vseh besednih vrst, ki jih imajo naše slovnice in vadnice navedene na koncu posameznih besednih vrst. V 238. paragrafu so še trije vzorci besedne analize. To je skoraj nepotrebno, ker sta sestavljavca na koncu stavkoslovja dodala zglede besedne in stavčne analize za prosti in zloženi stavek.

Skladnji se takoj pozna, da ima drugega očeta. Loči se od prejšnjih poglavij že po metodičnih prijemih, ki so povečini kar posrečeni. Tu se pozna vpliv italijanske šolske sintakse. Enotnost knjige pa pri tem nekoliko trpi. Sestavljavca bi bila morala to med seboj izravnati. Odvisnost od Breznikove in drugih starejših slovenskih slovníc je tu večja kakor v prvem delu. Pisec je v slovensko sintakso ponovno vpeljal izraz vodilni stavek. Sicer pa bi se zlasti v sintaksi o marsikateri formulaciji dalo debatirati. Tako je n. pr. vprašanje pogojnih odvisnikov glede raznovrstnih pogojev precej sporno, a žal nimamo prostora, da bi o tem in drugih problemih natančneje razpravljali. O marsikaterem vprašanju bi bilo treba napisati cele monografije. Poglavlje o besednem redu je tudi močno sporno, tako je zlasti zapovrstni red naslonk v slovenskih narečjih zelo različen, v celoti še nepreiskan. Slovnico zaključeta poglavji O rabi besed (tropi in figure) in Meroslovje ali metrika.

R. Kolarič

PREŠEREN V ANGLEŠČINI

Kadar govorimo o slovenski prevodni literaturi, navadno mislimo na to, kako prevajamo stare in nove klasike svetovne literature v slovenščino. Priznati je treba založbam in posameznim prevajalcem posebno v zadnjem času pri tem delu precejšnjo načrtnost. Manj pa je bilo slišati o načrtih, po katerih bi posredovali našo, v mnogočem po tematiki in idejnosti edinstveno književnost drugim narodom. Morda pri vsem tem nismo brez krivde. Tako do zadnjega časa tudi Angležu, ki se je zanimal za naše kulturno življenje, nisi mogel od literarnih umetnin ničesar nuditi in za Prešerna je vedel le, če je